

Néphagyomány az oktatásban: A hon- és népismerettanár képzés Debreceni Modellje

BIHARI NAGY ÉVA

Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Debrecen

nagy.eva@arts.unideb.hu

A 21. századi ember viszonya a hagyományokhoz, a múlt örökségéhez ambivalens. Egyfelől a kulturális örökség megtartása, másfelől az akkulturáció miatt.¹ A néphagyomány különböző ágainak több évtizedes jelenléte figyelhető meg a magyar oktatási rendszerben. Számos tanulmány, foglalkozott az örökségesítés hangsúlyeltolódásával. Jelen tanulmánynak nem célja ezek bemutatása, holott a hagyományok jelenkori oktatásbeli szerepének megértéséhez elengedhetetlen lenne.² Voigt Vilmos szerint a népművészeti tradíciókra (tudatosan) alapozó/építő szemlélet és gyakorlat lényegében a folklorizmus folyamatába illeszkedik.³ Az örökségesítés, annak törvényszerűségei, a hagyomány és a hozzá kapcsolódó válaszok, az azonosságkeresés az az ok, amely miatt a hagyomány oktatása bekerült a Nemzeti alaptantervbe.

A hon- és népismerettanár képzés egyik legfontosabb célja megtanítani a tanárjelöltet arra, hogy nem csak tanítunk, hanem közben elengedhetetlen hogy tanuljunk is azoktól, akiket tanítunk.⁴ Amikor új nemzedékről beszélünk a tanítás vagy az örökségesítés kapcsán nem csak a tanulókról, diákokról beszélünk, hanem új tanárnemzedékről is. A múlttal való kapcsolatot új példákkal jelenítik meg, a megörökölt kulturális értékeket új megközelítési móddal, módszerrel kapcsolják a felnövekvő nemzedékhez. A jövőre mutató tanulást Réthy Endréné⁵, a tanulásstratégia-kiváltó képességben látja, amit az önszabályozó tanulás generál.⁶

Ahogy a tanulási motiváció minősége és erőssége a személytől és a helyzettől függ, úgy a nemzeti kultúra ismertetése függ az oktatási intézmény elhelyezkedésétől. Más módszereket kell alkalmazni és más példákat kell kiemelni a lokális kötődés miatt. Érdekes módszertani lehetőségeket kínál a minoritási közegben vagy más tantárgyi koncentráció kapcsán a nemzeti és etnikai kisebbségek oktatási lehetősége.⁷ A hon- és népismerettanár képzés két évtizedes tapasztalata azt mutatja, hogy a tanárképzésben mind a kettőre fel kell készíteni a

¹ Gécziné Laskai 2013.

² Bővebb adatokat lásd Trencsényi 2011 és 2012, Baksa 2015; Gécziné Laskai 2013.

³ Voigt 1990.

⁴ Hasonló megfogalmazásban lásd *Kóródi Bencével* készült interjút.

<http://tantrend.hu/hir/mert-magam-tanulok-mindig-amikor-tanitok-interju-korodi-bencevel> (2017.12.13.)

⁵ Réthy 2008.

⁶ Az önszabályozó tanulásról bővebben Réthy 2008.

⁷ A nemzetiségi, kisebbségi középiskolai oktatás empirikus tapasztalatairól részletesen lásd Kavecsánszki 2010: 4-40.

tanárjelöltet. Réthy Endréné által megfogalmazott cél, célkitűzés, cselekvés és motiváció kapcsolata teljes mértékben tetten érhető a hon- és népismerettanár képzés módszertani kurzusain. A gyakorlatokon szerzett eredmények visszahatnak a tanárjelöltre. Ha a teljesítmény sikeres volt, akkor maga az alkalmazott módszer is megmarad.

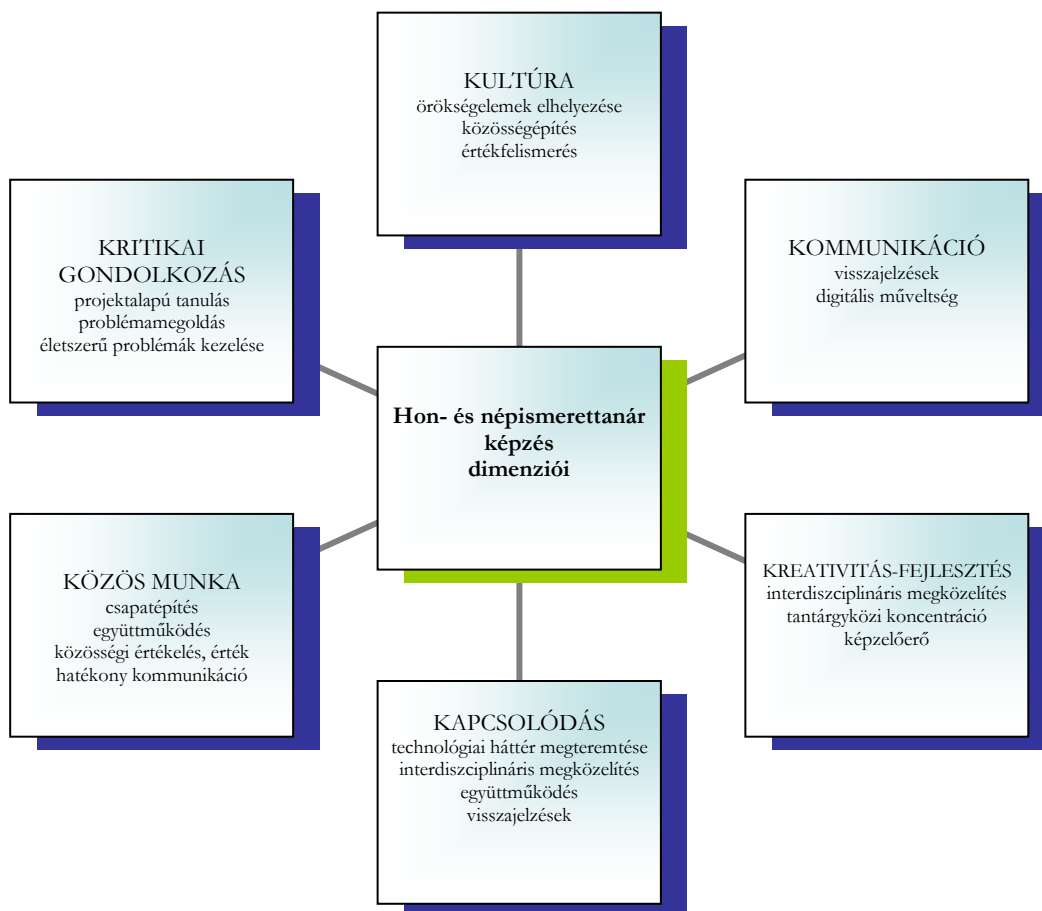
A tanárjelölt teljesítményét befolyásoló metszetek:

- sikerorientáció - a pozitív változások (hallgatótársak elismerése)
- leleményesség - feltalálja magát (technikai felkészültség kontra technika nélküli tanítás)
- különböző élethelyezetek - a külső és belső környezet befolyásolása (alapja az előző kettő)
- magbiztosság - összefüggések és rendszerben látás (új szokások összekapcsolása a múlttal, törvényszerűségek észrevétele)
- készenlét – reagál a folyamatosan változó világra (archaikus szövegeket párhuzamba tudja állítani napjaink folklórával)
- döntési képesség – megfelelő források kiválasztása (lokális értékek ismerete)
- pozitív szemlélet – az új szokások igazodnak az életkörülményekhez (találós kérdések, szólások napjaink tárgyaihoz, sms-folklór)
- fejlesztő képesség – folyamatos megújulási képesség (IKT, digitális gyűjtemények beépítése és felhasználása az oktatásban).⁸

Egyre több fórum foglalkozik a jövő oktatásával, 2017-ben SmartTeacher internetes oldal összegyűjtötte a jövő oktatásának 6 alappillérét. A hon- és népismeret számára azért érdekes a kutatás, mert a tanárképzés során ezeket a kutatási eredményeket fejlesztjük, erősítjük és gyakoroltatjuk a nemzeti kultúrát oktató tanárjelöltekkel.

⁸ Hasonló megfogalmazásban lásd Az egyén megküzdési dimenzióiról Réthy 2008.

1. ábra. Hon- és népismerettanár képzési dimenziói

Forrás: <http://www.koloknet.hu/diagram/6-k-a-jovo-oktatasaert/> oldal felhasználásával (letöltés. 2017.04.13.)

Kultúra: a kultúra megismerteti az egyént az őt körülvevő világgal és végső soron önmagával is. *Kommunikáció:* segít az önkifejezésben, tudásátadásban, az információk prezentálásában. *Kreativitás:* segít az önkifejezésben. A megszerzett tudás újraalkotása. *Kapcsolódás:* többsíkú reláció az egyént körülvevő világhoz. *Közös munka:* csapatmunkára, együttműködésre ösztönző, van vezető és támogató. *Kritikai gondolkodás:* az információk kezelése, szűrés, elemzés, hitelesség, a tudás szintetizálása.⁹

A Hon- és népismerettanár képzés jó gyakorlatának leírása

A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékének hon- és népismerettanár képzési hálójának kialakítása során törekedtünk olyan módon megszervezni a néprajzoktatást, hogy a 4 éven keresztül végigvonuló ismeretanyag egyre bővülő háttérismeretként segítse a hon- és népismeret tantárgy tanítási-tanulási folyamatának megvalósítását. Ehhez

⁹ 2017-ben SmartTeacher internetes oldal kutatása alapján.
<http://www.koloknet.hu/diagram/6-k-a-jovo-oktatasaert/> (2017.04.13.)

minden félévben figyelembe vettük a nyári terepgyakorlatok eredményeit, valamint más közismereti tárgy tantervi követelményeit. Az első két félévben a néprajztudomány, antropológia alapjaival (tudománytörténet), fogalmaival, a kulturális régiókkal, valamint a forrásismerettel és a nyári terepgyakorlathoz szorosan kapcsolódó kutatómódszertan szerepel a hálóban. A II-IV. évfolyamon az etnográfia, a folklór, az anyagi kultúra és más népek ismeretkörével válik teljessé a néprajzi látásmód. Az idő körforgására épülő kulturális örökségelemek koncentrikus bővülése, egyre komplexebbé válik. Így több kurzus és a hozzá kapcsolódó szeminárium vagy gyakorlat más-más aspektusban több féléven keresztül visszatérően is megjelenik a képzési tervben. A hon- és népismeret tananyagtartalmak szűkebb metszetet adnak a nemzeti kultúráról. A képzés lehetőséget ad, hogy a tananyagtartalmakat rendszerezve új struktúrát kiépítve hozzon létre a tanárjelölt központi szervezőelemet.

A néprajzi szemináriumokon a hallgatók nemcsak a néprajzi forrásokkal, a tantárgypedagógia történetével ismerkednek meg, hanem a közoktatásban megjelenő tankönyvekkel a tankönyvekben megjelenő etnográfia tartalmakkal. Az alsó tagozat négy éve alatt több közismereti tárgyban jelenik meg jelentős néprajzi tartalom, ezeket feldolgozva válik képessé a tanárjelölt 5. osztályban a hon- és népismeret tantárgy oktatásánál több síkon teljes képet adni és rendszerbe láttatni a hagyományelemeket.

A képzés gyakorlati tapasztalatai

Az ismeretanyagok feldolgozási módjait, az alkalmazott munkaformákat, az értékelés lehetőségeit a tanítási gyakorlat során sikerül leginkább a tanárjelöltek képességeihez, készségeihez igazítani. A szakmódszertan keretében megtartott 45 perces „próbaórák” vezetése során derül ki, hogy kell elkezdeni és lezárni egy témát/órát. Mennyire fontos az ismétlődő rendszerezés, ennek milyen ötletes formái vannak, és hogyan lehet igazítani a tanuló/hallgatói életkori sajátosságokhoz, aktualizálni. Egy feladat hány perces legyen, kapcsolódjon-e mozgáshoz? A frontális ismeretátadás mellett gyakori a csoportokban való dolgozás, igen kedvelt a mozaiktanulás.

A rendszeres szóbeli megnyilatkozás hallgatói kérésre került be a képzési hálóba így a legtöbb előadás mellé szeminárium is társul, ahol a hallgató kipróbálhatja a saját módszerét az adott témában, illetve hogy a kitalált ötletes, kreatív feladat mennyire kivitelezhető. A lassan több mint 2 évtizedes kreatív feladatgyűjteményt a következő tanárjelölt nemzedék megismeri, azt a saját igényeihez igazítja és próbálja ki. Így jött létre az emberi élet fordulóihoz készített *kártya*; a mesterségek megismeréséhez a *dominó* vagy a *Kérdez, felek* ami minden témához alkalmazható variálható vagy a Kulturális régiókhoz kigondolt *Találd ki, hogy hol vagyok* elnevezésű játék. A szemináriumok lényege a tudományterület és a tananyagtartalom kapcsolata, a lényeg kiemelésének gyakorlása, a

beszédkészség fejlesztése. Szóban a hallgatók egymással szemben mindig pozitív értékelést gyakorolnak: Az tetszett az órában hogy..... Az írásbeli értékelésnél, amikor ismeretlen a pontozó mindig reálisan tudják megítélni saját, illetve társaik teljesítményét. A gyakorlóórák menetét változatossá teszi, hogy rendszerint többféle munkaforma és módszer is előfordul a 45 perc alatt.

A hon- és népismeret tankönyveit, munkafüzetét, segédeszközeit a 8. félév végére ismerik meg a tanárjelöltek. Megállapítható, hogy a hallgatók véleménye a 2013-ban elvégzett *Gécziné Laskai Judit* kutatása alapján kimutatott tankönyvrangsorot támasztja alá. De a módszertani kurzusok végére eddig minden évfolyam (1-2 hallgató kivételével) a tankönyvnélküli tanítás mellett döntött.

Az értékelés eszköze legtöbbször a témához kapcsolódik. Változatosságra és leleményességre ösztönözzük a hallgatókat. Így alakult ki a saját tervezésű pecsétek használata, vagy a témához kapcsolódó matricás mémek stb. jutalomként való alkalmazásának ötlete.

„A pedagógusok célja, hogy a tanulás folyamata által a diákok egyre inkább megismerjék és kibontakoztassák a bennük lévő képességeket”¹⁰ ehhez pedig több módszert, munkaformát kell elsajátítani egy tanárjelöltnek. A 21. százakban a tudás, az információ forrása most már nem feltétlen a tanár: „Bármiféle információra van szüksége, az okostelefonjához nyúl”¹¹ – a legtöbb tanuló, de a hallgató is.

Hogyan lehet mégis a hagyományt érdekessé, vonzóvá tanulhatóvá és élményszerűvé tenni? A gyakorlati tapasztalat azt mutatja, hogy azokat a tanítási órákat éltek meg a tanulók, tanárjelöltek sikeresnek, amelyen játékelemek kerültek használatra (*gamification*¹²).

„A számítógépes játékok megjelenésével kezdték el kutatni ezek népszerűségét, hatását, az emberekhez fűződő kapcsolatát... illetve a játékosítás elemei átültethetőek-e az élet egyéb területeire (például életmódra, oktatásra.)”¹³ *Prievara Tibor* (2015) *A 21. századi tanár* című könyvében arról ír, hogy milyen készségekre, képességekre van szüksége a diákoknak a 21. század által támasztott kihívásokkal szemben, és milyen pedagógia szemléletváltás szükséges ahhoz.

A tanítási óra során el kell dönti, hogy mit játékosítunk: értékelést (pontgyűjtés), tananyag-feldolgozást (kvízkérdések, társasjáték). Számos játékosított oktatást segítő online felület létezik már. Ilyenek a *tankockák*, amelyben kvízeket lehet készíteni; több formát biztosít a learningapps és a kahoot is. Ahol azonban nincs informatikaterem, ott a tanulók közösen

¹⁰ Fejlődésközpontú szemlélet az iskolában. <http://tantrend.hu/hir/fejlodeskozpontu-szemlelet-az-iskolaban> (2018.02.12.)

¹¹

http://hildasagok.blog.hu/2018/06/09/egy_elrontott_generacio?utm_source=bloghu_meszallas&utm_medium=facebook_share&utm_campaign=blhshare (2018.06.11.)

¹² <http://tantrend.hu/hir/gamification-az-oktatasban-interju-barbarics-martaval> (2018.03.08.)

¹³ Gamification az oktatásban – Interjú Barbarics Mártával

<http://tantrend.hu/hir/gamification-az-oktatasban-interju-barbarics-martaval> (2018.03.08.)

készíthetnek az adott órai anyagból társasjátékot, szókérdőket gyárthatnak kérdésekkel, képkirakót szerkeszthetnek. A tapasztalat szerint két cél miatt játékosítanak a tanárjelöltek az órán:

- az unalmasabb témát valamivel színesíteni,
- és az összegző rendszerezésnél.

Úgy gondolom, akkor tudunk felkészülni a változásokra, ha magunk is képesek vagyunk változni, állandóan új dolgokat tanítani és tanulni. A hon- és népismeret képzés gyakorlati jellegű, mely arra hívta fel a figyelmet, hogy nem lehet sablont alkalmazni, mindenkinek magának kell kitalálni, hogy melyek a számára legmegfelelőbb módszer. A tanulók speciális szoftverek segítségével sok mindent meg tudnak maguk is tanulni. A tanításról a tanulásra helyeződött át a hangsúly. A digitális pedagógia módszertani támogatására sok segédeszközt használhat egy tanár vagy tanárjelölt. Ilyen például a *Nemzeti Köznevelési Portál* (NKP), amely a tanulási-tanítási folyamat szüntelenül változásához segít alkalmazkodni. A digitális módszerek alkalmazásával nő fel egy olyan jövőgeneráció, amely piacképes tudással rendelkező, a múltját és annak törvényszerűségeit ismerő és átörökítő modernebb, személyre szabottabb élménytanulásban vesz részt.

Debreceni Modell

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem (ma Debreceni Egyetem) Néprajzi Tanszékén 1996-tól indult néprajztanár képzés (2. tanári szakként). A Bolognai rendszer bevezetése után (2003) pedig a néprajztanár képzés folytatásaként, továbbéléséért az osztott tanárképzés (TMA), 2009-től Hon- és népismerettanár képzés. A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén 2018-ban a képzés kifutott. 2013-tól az osztatlan tanárképzésben hon- és népismerettanár képzés (OMA) (4+1-es képzés) indult. 2016-tól a rövid ciklusú tanárképzésre is lehet jelentkezni (OMAL).

A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen (ma Debreceni Egyetem) az 1980-as években vetődött fel először a néprajz szakos tanárképzés szükségessége. Hon- és népismeret tanárszakokra jelentkezők száma 2013-tól fokozatosan emelkedik.¹⁴ *Baksa Brigitta* 2015-ben végzett kutatási eredménye szerint a 679 megkérdezett iskola közül 531-ben tanítják a hon- és népismeretet. 2014-ben a vizsgált intézmények 78%-ában önálló órakeretben tanítják a hon- és népismeretet.¹⁵ Az eredmények azt mutatják, hogy az iskolák, a társadalom nyitottabbá vált a néprajzi ismeretek, nemzeti kulturális örökség közvetítésére. Néprajztanári diplomát 1998-ban (2. tanári szakként) adtak ki először a Kossuth Lajos Tudományegyetemen (2000-től DE) ettől kezdve

¹⁴ Baksa 2015: 220.

¹⁵ uo.

folyamatos a Néprajzi Tanszéken a tanárképzés (1997-től egy szakos tanárképzés volt az egyetemen).

Az oktatási rendszer funkciói, a tanárképzés, tantárgypedagógia struktúrája valamint a hallgatói igényt figyelembe véve a tanszék szisztematikus tananyagfejlesztést követ.¹⁶ A képzési terv szorosan kapcsolódik a vezetőtanárok, valamint a tanítási gyakorlatot teljesítő hallgatók visszajelzéseire. A visszacsatolások elemzése után a képzési háló tervezés során így helyeződött át az elméleti képzés a gyakorlatorientált oktatásra. Mivel az egyetemi képzés általában erős elméleti alapozással indul, majd halad a gyakorlat felé figyelve a tanárjelöltek tehetséggondozására is.¹⁷ A tanszék célja minél életszerűbb képzésben részesíteni a hallgatókat. A gyorsuló változások, társadalmi, hallgatói igények a felsőoktatástól, így a tanszéken folyó tanárképzéstől is megkövetelik az alkalmazkodást. Így például a mind gyorsabban fejlődő és az élet minden területén megjelenő információs technológiák hatását is be kell építeni a képzésbe nem csak elméleti szinten. Szintén az állandó környezeti változások kezelésére felkészítő „életen át tartó” tanulás újszerű követelményének kihívására is reagálni érdemes. Így a tanszék elindította a pedagógus-továbbképzés keretein belül a hon- és népismeret szakvizsgára felkészítő szakirányú továbbképzést. 2014-től a Műveltség és Hagyomány címmel egy 30 órás hon- és népismeret pedagógus továbbképzést.

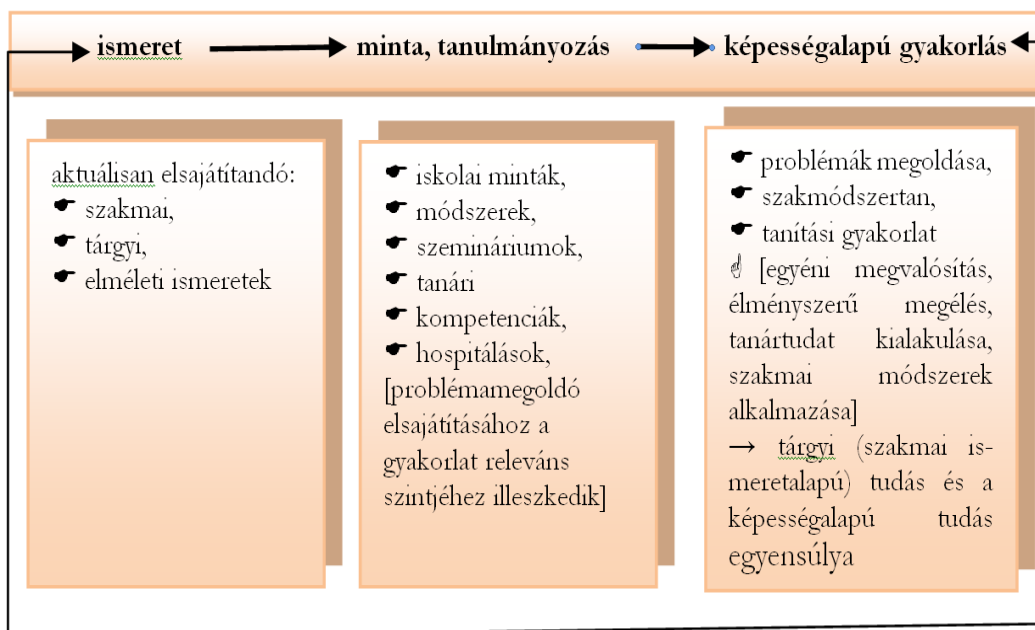
A kialakított képzések és a tantárgyi struktúra, valamint a kompetencia alapú oktatás érzékenyvé teszi a hallgatót a tudása esetleges elavulásának érzékelésére, ezáltal az életen át tartó tanulás igényére. Ezért helyez a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszéke nagy hangsúlyt és ad intézményes keretet a későbbi visszakapcsolódásra, a már megszerzett tudás építkező folytatására, felújítására.

A felgyorsult világban a tudás tartalma nagyon gyorsan elévül és annak közvetítésének a módja is, ezért a jövő iskolája többé már nem épülhet a hagyományos ismeretátadásra, különösképpen az ismeretátadás hagyományos módszereire.

¹⁶ Néprajz egyetemi hallgatóknak 36. kötet. 2006-ban a Bölcsész Konzorcium HEFOP Iroda kiadásában 4 kötet jelent meg. 2015-ben a SZAKTÁRNET program keretében módszertani segédanyag jelent meg.

¹⁷ A múlt az állampolgárság valamint a tehetségfejlesztés témával kapcsolatban bővebben lásd Kavecsánszki 2014: 45-55.

2. ábra. Debreceni Modell hallgatói elsajátítás üteméhez igazodó ciklikus szerkezetű rendszer (Ismétlődő körforgásban)

A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén több mint 20 éve elindult tanárképzés során kialakított modell egyfajta tudásmenedzselés.¹⁸ A ciklikus módszer alapján a problémamegoldó feladatokkal, annak sikeres eredményeivel, a tanárjelölt hallgatók gyakran fordulnak önként a könyvtári- és internet szolgáltatásokhoz és derítenek fel olyan szakirodalmakat, amelyekre nagy eséllyel a kötelező előírások kevésnek bizonyulnak. A legmeghatározóbb stratégia, hogy a hallgatók a gyakorlati életben is tapasztalható különféle tanítás lehetőségeinek (és esetleges kudarcainak, buktatóinak) élményszintű megélésével és a megfelelő tapasztalatok levonásával jussanak oda, hogy melyik tanítási módszer, munkaforma megfelelő, valamint pontosan ismerik és a képzés után tudatosan alkalmazzák azok különféle fortélyait.

A képzés lehetővé teszi a szakmai erősségek és gyengeségek feltérképezését, valamint a készségek, képességek megismerését (például a kommunikációs és prezentációs), azok fejlesztését időben orvosolja az esetleges hiányosságokat. Megerősít és kialakít különféle értékeket (például a megbízhatóság, felelősségtudat, szakmai alázat stb.). A képzés meghatározó módszertani tényezői: az esetpéldák (hospitálás, óratartás), a szituációs játékok (tanári szerepben), prezentációs gyakorlatok (saját terepkutatás, feldolgozás, beépítés példaként az oktatási órába).

Az egyetemi évei alatt a hallgatóknak erősítjük a kulturális önkifejezés kompetenciáját. Ilyen értelemben a hon- és népismerettanárnak / tanárjelöltnek is a minőségi tanulást kell előtérbe helyezni. A fő ismeretkörök a képzésben a következők: szakmai alapok → terepkutatási gyakorlat (konkrét megfigyelés, élmény – mi történik, mit tapasztalok?) →

¹⁸ Bihari Nagy 2018. (kézirat)

néprajzi szeminárium (reflexió és elemzés – mi történt, miért, mit jelent?) → szakmódszertan (absztrakció és tervezés – milyen következtetést, mi jó, mi hasznos, mit lehet csinálni?) → tanítási gyakorlat (új helyzetben történő cselekvés – miként tudom hasznosítani? azaz miben vagyok kompetens és milyen szinten?).

Irodalomjegyzék

- Baksa Brigitta (2015). *Néprajz az iskolában. A néprajzi ismeretek tanításának múltja és jelene*. [Néprajzi Értekezések, 4]. Budapest: Magyar Néprajzi Társaság.
- Bihari Nagy Éva (2018). *Képzés – múltunk öröksége. Debreceni Modell a hon- és népismerettanár képzésében*. [Kézirat]. Debrecen: Néprajzi Tanszék.
- Gécziné Laskai Judit (2013). *Hagyományismereti tankönyvek. Hagyományismereti tankönyvek elemzése az általános iskola 5-8. évfolyamán*. [PhD értekezés]. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Kavecsánszki Máté (2010). A minoritás társadalmi problémakör középiskolai oktatásának empirikus tapasztalatai, a nemzeti és etnikai kisebbségekről oktatás lehetőségei. *Néprajzi Látóhatár*, (3), 4-40.
- Kavecsánszki Máté (2014). Tehetségfejlesztés és aktív állampolgárságra nevelés – Az elmélet és a tapasztalatok. In Dobó Marianna, & Horváth Ágnes (szerk.), *Jó gyakorlatok a tehetséggondozásban* (pp. 45-55). Eger: Eszterházy Károly Főiskola Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar.
- Prievara Tibor (2015). *A 21. századi tanár. Egy pedagógiai szemléletváltás személyes története*. [Modern pedagógus sorozat]. Budapest: Neteducatio.
- Réthy Endréné (2008). Motiváció és az önszabályozó tanulás. In Réthy Endréné (szerk.), *A tanítás-tanulás hatékony szervezése Adalékok a jó gyakorlat pedagógiai alapjaihoz* (pp. 63-78). Budapest: Educatio.
- Trencsényi László (2011). Új értékek, régi hagyományok. In *Központban a pedagógus – Régi értékek, új kihívások Nemzetközi Konferencia*. Szeged: MTA SZAB-Székház.
- Trencsényi László (2012). Új kihívások-régi értékek. In Karikó Sándor (szerk.), *Középpontban a pedagógus, Régi értékek-új kihívások*. Budapest: Áron.
- Voigt Vilmos (1990). *A folklórizmusról*. Debrecen: KLTE.